

PERSONATGES SINGULARS

JOSEP VIDAL LLOPART (1880-1905) VILANOVA I LA GELTRÚ:

PRIMER ESPERANTISTA DE CATALUNYA

Joan Inglada Roig

Vilanova i la Geltrú va ser una de les viles catalanes més dinàmiques del segle XIX. Amb l'alliberament del comerç amb Amèrica el 1778, passà a ser una important plaça comercial i centre exportador, en la qual es desenvolupà una notable indústria alimentària i tèxtil. La vila s'expandí i assolí un màxim el 1881, quan s'inaugurà la línia de ferrocarril que la uneix amb Barcelona. La finalització de les obres del ferrocarril i l'aparició de la fil·loxera el 1890 produïren, però, una gran crisi i l'emigració d'un 20% de la població, que passà dels 14.670 habitants el 1881 als 11.621 el 1895. En aquest període la burgesia local va abandonar la vila, bo i mantenir-hi propietats i palauets. La instal·lació de la fàbrica italiana Pirelli el 1902 va permetre redreçar l'economia local, tot i que ja mai no s'arribarà a l'esplendor anterior. Així, amb un creixement sostingut, la vila arribà als 17.000 habitants durant els anys 1930.

En tot cas, gràcies a la seva tradició formativa, industrial, comercial, empresarial i financera, les factories vinícoles i tèxtils, el tràfic internacional marítim, el ferrocarril, el Banc i la Caixa d'Estalvis de Vilanova, l'Ateneu, la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer i l'Escola Superior d'Indústries, Vilanova i la Geltrú afrontava l'inici del segle XX amb uns recursos prou notables. En contraposició, el catolicisme integrista, organitzat al voltant del Círcol Catòlic i el setmanari *La Defensa*, argumentant que la lectura serviria per propagar idees contràries a la religió, la propietat, la família i el capital, breguejava hostilment contra la cultura obrera i els sindicats que maldaven per millorar les condicions laborals esclavistes que regnaven. Tanmateix el Círcol Catòlic va cedir la seva seu per a fer-hi actes del VI Congrés de la Federació Catalana d'Esperantistes del 1915 i durant el franquisme, en paraules del pintor Armand Cardona Torrandell, aquest centre era “un reducte de llibertat”.

En aquell context de finals del segle XIX, no és d'estranyar que Vilanova i la Geltrú fos pionera en la introducció de l'esperanto al nostre país. I aquí és on apareix el nostre personatge singular.

Josep Vidal Llopart (1880-1905).

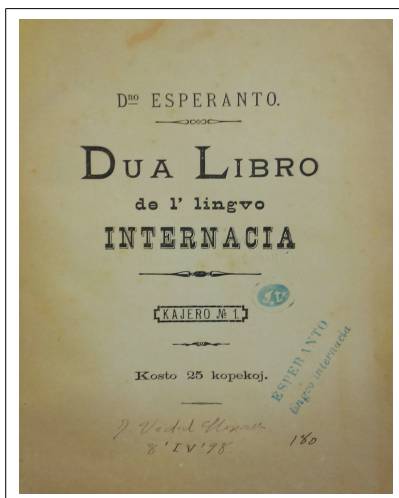
El 7 de gener de 1880 neix, a Vilanova i la Geltrú, Josep Vidal Llopart fill de Josep Vidal Roig de Bellvei (Baix Penedès) i Maria Llopart Rovira del Pla del Penedès (Alt Penedès). La seva mare mor de part, tot i que al registre de defunció hi diu «tuberculosis pulmonar», i es temia que ell també morís pel que se'l va batejar el mateix dia a la parròquia de sant Antoni Abat, «quan el sacerdot tirà l'aigua al cap, tocaven a morts per la mare. Quan el cadàver sortí de casa per anar a l'església el noi es posà a plorar¹». El dia de sant Jordi del 1883 rep el sagrament de la confirmació, a la mateixa parròquia, de Martí Griver, bisbe de Perth, que visità la vila per recollir almoines per a les missions d' Austràlia.

En Josep als 13 anys ja tenia biblioteca amb 155 llibres com a mínim, segons indica la coberta del

---

¹ Paraules que es troben en una llibreta familiar, escrita molt probablement per Rosalia Roig, amb anotacions de naixements i confirmacions que s'anaven produint a la família i on també s'hi fa constar la mort de la mare del Josep.

seu llibre de ciències naturals, *Buffon moderno o exposición completa y sencilla de los tres reinos de la naturaleza al alcance de todas las inteligencias* de Blanchard i Chenu, amb segell d'impremteta, «Es de José Vidal 1893» afegint a mà «y Llopart 155».

Als 18 anys, el 1898, ja deuria ser un estudiant avançat de l'esperanto segons un parell de llibres que hi ha a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer: 1) *Dua libro de l'lingvo internacia* (segon llibre de la llengua internacional) amb el segell de les seves inicials (J.V.), nom, data del 8-4-98 i numeració 180, manuscrits i 2) *Ekzercaro de la lingvo internacia Esperanto* (exercicis de la llengua internacional esperanto), amb nom, data del 27-9-98 i numeració 138, manuscrits.

Als 19 anys ja sabia l'esperanto segons una postal que es va trobar en el Museu d'Esperanto de Subirats a Sant Pau d'Ordal, datada el 8-2-99, enviada des de Portugal i escrita en esperanto, dirigida al qui fins avui sembla que va ser el primer esperantista català, Josep Vidal Llopart, amb el següent text: "Us escric per dir-vos que les

meves ocupacions no em permeten acomplir la vostra petició. Possiblement algun altre col·lega portuguès podrà satisfer el vostre desig. Sempre vostre amic i servidor. Honorato (cognom il·legible) (data) 8-II-99, (destinatari) Senyor José Vidal Llopart - Villanueva Geltrú: Agua 24. Barcelona – Hespanha."

Així consta en el cens de 1900-01, que viu al carrer de l'Aigua, 24, amb el seu pare, la seva madrastra, Matilde Martí Via de Vilafranca del Penedès i una serventa, Teresa Miravent Miquel² de Vilanova.

El 1902, als 22 anys, era corresponsal per a Catalunya de la revista *Esperanto* que s'editava a Santander en la que hi col·laborava tot escrivint-hi articles.

Potser tenia una salut delicada ja que als 22 anys, el 1902, dicta en testament el seu enterrament a Bellvei, vila on tenien la casa pairal, fa hereu universal el seu pare i en cas de premorir-lo, llega l'usdefruit a la madrastra i un cop extingit declara hereus universals per meitat a l'església parroquial i cementiri catòlic de Bellvei i l'altra meitat a l'hospital municipal de Vilanova.

Josep Vidal Llopart va morir jove³, als 25 anys, el 30 d'abril de 1905, havent cedit la seva biblioteca esperantista a la Biblioteca-Museu Balaguer. D'aquella cessió només s'han trobat els dos llibres esmentats. Tot i que un dels llibres està numerat amb el número 180 i que el total de llibres editats en esperanto fins el 1905 fos de més d'un miler, no es pot assegurar que aquesta sigui la quantitat de llibres en esperanto que Vidal posseís, ni si es tractava de la numeració global de la seva biblioteca. Tanmateix, sí que cal remarcar que aquests són els dos documents esperantistes més antics trobats fins avui a Catalunya i són a Vilanova i la Geltrú a la Biblioteca-Museu Víctor

² Teresa Miravent Miquel havia nascut a Bellvei el 1880, era de cal Miravent de les Casetes de la Gornal. Els seus pares eren masovers de la hisenda Vidal a Bellvei. En aquest cens hi consta erròniament l'edat sobreescrita de Vidal Llopart, 24 anys, quan realment encara li faltaven sis dies per a fer-ne 21.

³ Segons consta a la *Enciklopedio de Esperanto*, Literatura Mondo, Budapest, 1933, pàg. 216.

Balaguer.

El 1913 a la revista *Kataluna Esperantisto* del mes de març, òrgan oficial de la Federació Catalana d'Esperantistes, Teresa Rosell, secretària del comitè del grup esperantista vilanoví Laboro Esperanta, escriu textualment «es conserva la seva biblioteca esperantista a la Biblioteca-Museu Balaguer»

Abans de la seva mort, però, l'esperanto ja havia començant a estendre's per la vila. El 1903 els escolapis Nicolau, Jacob Muixí i Marc Lloró van aprendre la llengua, probablement en el grup local creat per Vidal, segons la *Kroniko de la dua epoko de Esperanto en Villanueva y Geltrú* (crònica de la segona època de l'esperanto a Vilanova i la Geltrú), de l'escolapi Josep Maria Claramunt, del 1962. Marc Lloró va ser l'introduïdor de l'esperanto a Sabadell, la ciutat més esperantista de Catalunya, el 1906.

També deuria conèixer Josep Vidal Llopart, Cristòfol Juandó Rafecas, vilanoví, pioner de l'aviació, que el 1904, en la seva publicació *Navegación Aérea. Avegación*, aclareix: "L'autor d'aquesta obra es reserva tots els drets de reproducció i de traducció a totes les llengües inclòs a la llengua universal esperanto...". Juandó també havia editat una targeta postal amb la reproducció d'un model a escala del que ell anomenava el *Multíptero o Flugilarilo Sistema Juandó*, acompanyat de l'afegitó: "navegació aèria per allò més pesat que l'aire". En una carta al Parc Aerostàtic de l'Exèrcit, datada a Barcelona el maig de 1911, aclaria textualment: "Li dic *Multíptero* derivat del grec que vol dir *moltes ales* i *Flugilarilo* derivat de la llengua universal esperanto que descomposta la paraula començant pel final, tal com ha de ser, vol dir: *o* terminació, *il* instrument, màquina o aparell, *ar* reunió o conjunt, *il* instrument, *Flug* radical del verb volar, i en conjunt: *Màquina composta de diversos instruments o ales per a volar*".

Un altre jove vilanoví, Francesc Mestres Llaverias, fuster de professió, de la mateixa edat que Josep Vidal Llopart, l'1 de setembre de 1905, poques setmanes després de la celebració del I Congrés Internacional d'Esperanto, a Boulogne Sur Mer, inaugura a casa seva, al carrer de sant Antoni, núm. 3, un curs privat d'esperanto. Els treballadors Àngel Capitán, Josep Garcia i Isidre Fusté van ser els seus primers estudiants. Pel cens sabem de Mestres que l'any 1900 era al Brasil i res més. Va ser l'impulsor i constant actor dels inicis del moviment esperantista organitzat a Vilanova.

A partir d'aquí entren en escena, entre d'altres: **a)** El literat, escriptor, ponent del I Congrés de la Llengua Catalana, pèrit electricista i químic, introduïdor del futbol a Vilanova i impressor, Víctor Oliva Sala, fill de Joan Oliva Milà, organitzador i primer director de la Biblioteca Víctor Balaguer i impressor. **b)** La revista local *Costa de Ponent* que anuncia l'obertura de cursos d'esperanto a l'Ateneu, al Centre Català i a la societat coral La Unió Vilanovesa i tots els esdeveniments esperantistes locals i globals. **c)** Les germanes Teresa i Eulàlia Rosell, dones actives de vasta cultura, van ser puntals de l'esperantisme vilanoví. Teresa Rosell i Capdevila, professora d'escola primària, ensenyà esperanto i català durant trenta anys, fins a la desfeta de la guerra. La seva germana Eulàlia treballava en l'escola no reglada que tenien totes dues al carrer Major, 44. Va presidir l'entitat Cívica femenina (Cristianisme i catalanisme), col·laborà amb el seu amic Joan Amades, també esperantista, en la compilació de dades per al seu *Costumari català*, fou autora de la divisa de la Federació Catalana d'Esperantistes «Maro estas gutaro» (el mar és un conjunt de gotes) i de la primera obra traduïda de l'esperanto al català, *Un retrat*. **d)** Gustau Galceran, farmacèutic, ateneïsta actiu, escriptor, erudit, tertulià, va mantenir correspondència amb Joan Maragall i altres.

Admirador del poeta romàntic vilanoví Manuel de Cabanyes, el 1933 fou un dels membres més actius de l'organització dels actes commemoratius del centenari de seva mort. Va ser membre de la Junta directiva de Laboro Esperanta des de la seva fundació el 1907 i president del 1912 al 1914. Vicepresident de la Federació Catalana d'Esperantistes el 1914, secretari del comitè organitzador del VI Congrés Català d'Esperanto de 1915 a Vilanova, membre del Jurat dels V Jocs Florals Esperantistes del mateix any a Vilanova, etc.

Tot aquest enrenou a Vilanova i la Geltrú, ciutat germinal de l'Esperanto a Catalunya, que va ressonar per tot el país amb personatges, entre altres, com ara el notari Salvador Dalí, pare del nostre gran pintor surrealista, culminà el 1909 a Barcelona amb el V Congrés Internacional d'Esperanto amb assistència de l'iniciador Doctor L.L. Zamenhof, organitzat i participat per prohoms de la cultura catalana com ara l'advocat i escriptor Frederic Pujulà Vallès autor de la primera novel·la de ciència ficció en català *Homes artificials*, Joan Amades, el nostre gran folklorista, el jove poeta Carles Riba, que hi guanyà un premi en els primers Jocs Florals Internacionals en Esperanto, Andreu Nin, fundador del POUM, etc.

Carrer de l'Aigua, 24 de Vilanova i la Geltrú

En el centenari de la mort, any 2005, del primer esperantista català Josep Vidal Llopart, va començar a aparèixer el fons de la seva biblioteca esperantista que va donar a la Biblioteca Balaguer. S'han trobat els dos llibres esmentats; esperem que en el futur en surtin més. Mentrestant he pogut saber per l'arquitecte vilafraquí Josep Bertran, doctor arquitecte, director de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Reus, Universitat Rovira i Virgili, que estan localitzats llibres de la biblioteca familiar de la casa pairal de Bellvei. Un dels llibres és l'esmentat de ciències naturals però entre els altres n'hi ha un, *Las tardes de la granja o lecciones morales instructivas de un padre a sus hijos*, en el que hi ha anotada l'adreça de la casa pairal de Bellvei, carrer Major, número 1.

El propietari actual de la casa pairal, l'empresari barceloní Antonio Cuadrado⁴ m'ha facilitat un document de dues pàgines que es titula «El llibre de berbals de conciliacions de 1821» pel que he pogut saber que el besavi de Josep Vidal Llopart, Pere Vidal Borrell (1786-1867), el 1815, va ser nomenat recaptador de la Reial Casa de Caritat de Barcelona per a la població i terme de Bellvei⁵. Era un home hisendat. Cal

4 Antonio Cuadrado conserva bona part de l'arxiu familiar dels Vidal de Bellvei.

5 Aquesta informació també la fa constar Josep Solé Armajach en el seu article «Petita ruta cultural al poble de

Vidal, al carrer Major, era una de les cases més benestants i amb més poder a Bellvei. El càrrec li atorgava grans privilegis i li va ser renovat el 1825. I ja li havien nascut alguns dels seus fills. Un d'ells, l'hereu, va ser Pere Vidal Morgades (1808-1858), pare de Josep Vidal Roig, (1847-1907), el qual al seu torn va ser el pare del nostre personatge singular, Josep Vidal Llopart.

Josep Solé Armajach⁶ suggereix que els Vidal no treballaven les terres directament, sinó que, almenys des de finals del segle XVI, es dedicaven al comerç. Pere Vidal Morgades, es va instal·lar a Vilanova, on es va casar amb la vilanovina Rosalia Roig Puig el 1846. Ell tenia 34 anys i ella 19. «Els Vidal –diu Solé Armajach– continuen treballant les seves hisendes per mitjà de majordom i de rabassers i tenint cura, alhora, dels negocis. A Cuba, a la ciutat de Càrdenas, la casa Vidal, a mitjan segle XIX, hi muntà una fàbrica de fustes». Tanmateix, segons documentació facilitada per Francesca Roig Galceran, els tres fills del matrimoni neixen a Bellvei i no és fins el 1871 que el fill gran Josep Vidal Roig, es trasllada a viure a Vilanova amb la seva mare, vídua, al carrer de l'Aigua, 26⁷. Josep Vidal Roig es va casar amb Maria Llopart Rovira, del Pla del Penedès, l'any 1875 a Vilafranca del Penedès. El 1876 neix el primer fill, Cristòfol, essent padrins de bateig, l'avi matern, Cristòfol i l'àvia paterna Rosalia, vídua de Vidal. L'any següent, Cristòfol rep el sagrament de la confirmació al Pla del Penedès i només l'he trobat per última vegada a Vilanova en el cens general de nens del 1883. Solé Armajach localitza Cristòfol en un document notarial del 1905 al Vendrell, on consta que estant incapacitat, el seu pare, com a tutor seu, atorga poders a diferents procuradors perquè s'encarreguin d'un litigi promogut per Enric Nadal Llopart. La incapacitat d'en Cristòfol, va convertir al seu germà Josep, l'esperantista, en el futur hereu de la casa, però aquest va premorir al seu pare.

Tornant a les peculiaritats d'en Josep Vidal Llopart, Josep Bertran⁸ diu que el sentit de la biblioteca és el de constatar que era una persona culte i que, més enllà de l'esperanto, tenia una preparació de caràcter científic, artístic i literari. Les matèries dels llibres que jo vaig tenir la oportunitat de fullejar són: màgia, física i química recreativa, arqueologia, ciències naturals, literatura i ciències socials.

Podem considerar Josep Vidal Llopart com un intel·lectual, descendent d'una família hisendada, d'emprenedors comercials i industrials que van fer negocis fins i tot a les colònies transatlàntiques espanyoles del XIX.

Segur que alguna cosa esbrinaríem del seu pensament si mai trobéssim els articles que va escriure per a la revista *Esperanto* de Santander entre el 1902 i 1903, però malauradament a l'únic exemplar localitzat no n'hi ha cap dels seus articles.

Jo m'havia preguntat: Per què vivien a Vilanova? Tindrien alguna relació amb el sector secundari, ferrocarril, tèxtil, etc.? O potser era per administrar les seves inversions industrials i comercials? O simplement per relacions de classe a la ciutat?

Bellvei», *Del Penedès*, núm. 19 del 2008, revista editada per l'Institut d'Estudis Penedesencs.

6 Vegeu nota anterior.

7 Observo que el número de la casa ha variat des del 1871 al 1899, del 26 al 24.

8 A part de les persones que han col·laborat en aquesta recerca ja esmentades en el text, Josep Bertran Ilari, Antonio Cuadrado Arroyo, Josep Solé Armajach, Francesca Roig Galceran i Francesc X. Puig Rovira, a les que agraeixo profundament tot el que m'han facilitat, he d'agrair també altres aportacions, ajudes i cerques de: la meua companya Pilar Cardona, Javier Guerrero, traductor i esperantista, Pere Marsé dels ABMVB, Rafel Hernández Massana, actual propietari del Museu d'Esperanto de Subirats, i Maria Cartró Iriarte, del Patronat de Turisme de Subirats, que té cura del Museu.

Quan he llegit la referència a Cuba he intuït que era la resposta, però ... hi ha alguna cosa més? Crec que caldria intentar saber més d'aquest personatge singular vilanoví i des d'aquí esperono als joves investigadors penedesencs a tenir-ho en compte.

Aquesta petita investigació també m'ha servit per a desmuntar una mica el clàssic tòpic de lligar l'esperanto amb insistència amb els moviments llibertaris i anarquistes; només cal fixar-se en els personatges pioners que esmento.

Un altre interrogant a respondre és saber com deuria anar a parar al Museu d'Esperanto de Subirats la postal que acaba de perdre la condició de document esperantista més antic de Catalunya. Aquesta condició l'han assolida els dos llibres que hi ha a la Biblioteca-Museu Víctor Balaguer, en el moment, agost de 2015, que he descobert la data manuscrita a la coberta, ratificant, això sí, que Vilanova i la Geltrú és la ciutat germinal de l'Esperanto a Catalunya.